

Könyveim sorsa – az én sorsom is

Túlontúl egyszerű és komolytalan lenne a *könyv sorsa* kapcsán a *könny sorsáról* beszélni, a hullatott, a vissza- és elfojtott könnyekről, melyeket, akár könyvek miatt és könyvekért hullattunk, vagy nem! Ezért inkább szólok a könyvekről, mert nekik, mint ahogy mindannyiunknak, van sorsuk – tehát azok sem, vagy még inkább: ők sem sorstalanok, következtetésképpen: mi sem vagyunk sorstalanok, s ha sem a könyvek, sem mi nem vagyunk, nem lehetünk sorstalanok, még akkor sem, ha sorsunk gyakran nehéz, akár súlyos, tragikus, megrendítő, vagy éppen könnyű és irigylésreméltó (hiszen tudjuk: vannak, akiknek csak megszületniük volt nehéz), nos, ha mind a könyveknek, mind nekünk, magunknak van sorsunk, akkor a sorstalanság nem is létezik! Nincs. Nem is volt, nem is lesz. Felejtjük el!

Mint ahogy el kell felejtenuk életünk jó néhány könyvét, ami, persze, badarság, mert felejtteni nem könnyű. Különösen akkor nem, ha az emlék szép, és akkor sem, ha egy másik meg csúnya.

Az első, igazinak mondható könyvem, amit én magam vásároltam, Petőfi Sándor összes költeményei volt, melyet jó tízévesen, 1973. október 18-án vettem a horgosi papírkereskedésben. A könyv a költő születésének százötvenedik évfordulójára jelent meg, a Szépirodalmi Könyvkiadó gondozásában, 1972-ben. Ára 2550 dinár – ez akkoriban vámmal és adóval együtt 30 forintot jelentett – s borítóján Petőfi arcása, az az egyetlen, sötét, dagerrotípiás, hitelesnek mondott fölvétel. Ezután még sok-sok könyv jött, könyvvásárlásom virágkorában hátizsákszámba hordtam át a könyveket a szegedi Kárász utcából és a Tisza áruházzal szembeni Radnóti könyvesboltból az országhatáron. Volt olyan időszak, amikor pontosan ismertem a könyvkiadatokban történt változásokat, s gyakran csak egy-egy könyv megjelenése miatt mentem át Szegedre. Példának okáért ilyen volt Radnóti Bori noteszének „leghasonmásabb” kiadványa 1985-ben, ami 27 000-es példányszámban készült a Helikon Kiadó és a Szépirodalmi Könyv-

kiadó közös gondozásában a gyomaendrői Kner Nyomdában. (Akkoriban volt egy költőbarátom, aki egészen addig azt gondolta, a „bóri notesz” tulajdonképpen Bori-notesz, nekem kellett fölvilágosítanom őt arról, hogy Bori nem bori, hanem bácsföldvári.) Néhány nap múltán már egyetlen példányt sem lehetett belőle találni a szegedi könyvesboltokban. Igen, volt ilyen világ is.

Könyvhordó koromban a délszláv vámosok gyakran megkérdezték tőlem, milyen könyvek azok, amiket a hátamon cipelek? Én készségesen nyitottam hátizsákomat, tessék, nézzék csak meg, holmi értéktelen „belletrisztiká”-val van a zsákom tele, tudván, olykor bízván abban, úgy sem értenek magyarul. Egyikük viszont egyszer egy olyan mellbevágó kérdést tett föl, amire gondolni sem mertem volna: megkérdezte tőlem, van-e engedélyem arra, hogy könyveket vigyek be Magyarországról Jugoszláviába? Hebegve válaszoltam: nincs. Mire ő: hát, akkor hogy is gondolom én ezt? Kínos másodpercek következtek, mikor is kérdésemre: hol lehet egy olyan engedélyt beszerezni, a jugoszláv vámos azt válaszolta: sehol! Ismét eltelt néhány kínos másodperc, de ezek a másodpercek már nekem kevésbé voltak kellemetlenek, mivel a vámtiszt rájött, tulajdonképpen a saját csapdájába esett bele, s zavarát leplezendő, dölyfös hangon, egy szóval elintéztet: „Beži!” (Tűnj el!)

Könyveket hoztam haza, és kaptam is messzinek mondott utaimról: Finnországból, a Németországból, Ausztriából, Romániából és Olaszországból. Történt, ugyanis, hogy egy nyáron, a nyolcvanas évek derekán, autóstoppal utaztam be Közép-Európa nyugatabbi, délebbi országait. Ausztriából Olaszországba egy táncos-színésznő, bizonyos Elisabeth Lindauer vitt el nyitott, sportos autójában. A meglehetősen hosszú úton sokat beszélgettünk irodalomról, színházról, művészetekről. Számára Olaszország volt, Japán mellett, a megköthető kompromisszumok hazája, a hely, ahol élni lehet. Mielőtt utaink

szétváltak volna, kérte, menjek vele Milánóba, de én Milánó helyett Zürichbe mentem. Kedvenc szerzője, Heinrich von Kleist, a német romantika kiemelkedő alakja. Összegyűjtött műveinek két kötetét, találkozásunk után néhány hónappal kézbesítette a posta.

A sok német vagy német vonatkozású könyv között egyikük sorsa mind a mai napig bosszúsággal vegyes szomorúsággal tölt el. Már harmadéves egyetemista lehettem, amikor egy kedves, öreg néni, álljon itt az ő neve is: Marija Čizmar, aki az újvidéki Bölcsészettudományi Kar Német Nyelv és Irodalom Tanszékén az elsőéveseket a német hangtanra okította, megállított az egyetem folyosóján és azt mondta: Kolléga, szeretnék magának néhány könyvet adni! S elmondta, már annyi könyve van, hogy nem fér el tőlük a lakásában, s úgy gondolta, nálam jó helyen lesznek azok a könyvek. Visszagondolva erre a történetre, azt hiszem, ez a jó szándékú, csöndes, idős hölgy akkor már az élettől búcsúzott, s szerette volna jó helyen tudni a kincseit. Néhány nap múlva Zilahy Lajos A Dukay család című regényének három kötetét (megjelent az újvidéki Forum és a budapesti Magvető könyvkiadó közös kiadásában, 1968-ban), valamint két muzeális könyvet, Schiller Wallenstein drámájának 1838-as kiadását és Goethe Faustjának első részét hozta magával. A Faust-kötet az 1870-es években jelent meg August von Kreling illusztrációival, és egy csodálatos, aranyozott domborművekkel díszített fedőlappal. A tanárnőnek egyetlen kérése volt: Goethe könyvének a gerince megsérült, s arra kért, javíttassam meg. Kérésének boldogan tettem eleget, azaz: kérésének boldogan tettem volna eleget, ugyanis a következőképpen alakult a könyv sorsa. Az idő tájt nemcsak egy Bori noteszben meglehetősen járatlan költőbarátom volt, hanem volt egy könyvkötéssel kacérkodó irodalomkritikus, irodalom- és művelődéstörténész barátom is. Mikor neki elmeséltem Čizmar tanárnő kérését, ő azonnal fölajánlotta segítségét, vagyis azt, hogy megjavítja a könyv gerincét. Bízván az ő könyvtiszteletében és –szeretetében, rábízta a Faustot. A kötet azonban csak sok-sok hónappal később, közös ismerősünk közvetítésével került vissza hozzám, és akkor is olyan állapotban, amit azóta, immáron több mint huszonöt esztendeje, nem tudok sem elfogadni, sem megbocsátani. Ez, a magát könyvbecsülőnek mondó sarlatán könyvkötő, lemetszette a kötet fedő- és hátlapját, s helyükre egy keményborítású zöld füzet

fedőlapját ragasztotta. Az elmúlt évtizedekben, valahányszor csak találkoztunk, alkalomadtán szóvá tettem könyvem borítóját, de a kitérő és nyilvánvalóan hazug válasz mindig az volt: még ha emlékezne is a könyvre és annak borítójára a hamis barát, a sokszori költözködés és lakáscsere következtében az a címlap valahol elkeveredett!

Az elmúlt évtizedek magukkal hoztak olyan könyveket is, amelyeket én írtam meg. Vannak közöttük szépek, vannak kopottak, és vannak olyanok is, amelyek el sem készültek. Az elkészületlenek tovább csoportosíthatók olyanokra, amelyek talán még a fejekben vannak, s amelyek talán egyszer még elkészülhetnek, s bizonyára olyanokra is, amelyek már soha nem készülnek el. S van olyan könyvem is, egy, az eredetijében impozáns kivitelezésű, több száz színes műmellékletet tartalmazó, bibliai történeteket földolgozó alkotás, amelynek fordítása ugyan elkészült, de pénzhiány miatt már évek óta a kiadóban áll.

Az utóbbi időben könyvhöz leginkább úgy jutok, hogy barátaim megtisztelnak a legújabb vagy akár: egy-egy régi, nehezen föllelhető kötetükkel, melyeknek, mondanom sem kell, mennyire örülök.

A könyvek sorsát, történetét években mérem. Évekig dobozban álltak könyveim, épülő házunk padlásterében, s előtte a szüleim házában, amely egykoron az én otthonom is volt, mert egyszerűen nem volt hova kiraknom őket. Dobozba kellett zárnom könyveimet egészen addig, amíg el nem készült egy dolgozószoba, s abba a dolgozószobába az öcsémmel közösen készített könyvespolc – olyan, amelyet a nyers deszkák szárításától, gyalulásától a szoba kiszögelléseit követő, méretezett polcig ketten formáltunk. Pontosan tudtam a sötét padlásterben porosodó papírdobozokban, mi hol van. Nemcsak azt, hogy melyik dobozban vannak a regények, melyikben a lexikonok, melyikben a drámák, a verseskötetek, hanem azt is, a dobozon belül melyik könyvem hol van: a többi között, a doboz alján, az oldalában, netán a tetején. Csak bele kellett nyúlnom a dobozba, s sokszor a tapintásuk alapján tudtam, melyiküket simogatom éppen...

Könyveim sorsa az én sorsom is – írtam dolgozatomban címében, mert hiszem, ahogyan a dobozba zárt könyvek egyszer csak kiszabadultak, egyszer ki- és megszabadulunk mi is abból a sötét, dohos, poshadt levegőjű zárkából, amibe kilenc évtizede zártak bennünket.